

**GE-Lİ-
YO-RUM
DİYEN
FACİA**

**BOĞAZİÇİ
ÜNİVERSİTESİ
SOMA
ARAŞTIRMA
GRUBU
RAPORU**

Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Genel Durumu, Öneriler ve Sistem Yaklaşımı

MAHMUT EKŞİOĞLU

Boğaziçi Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü

Bu yazının ilk kısmında, Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği’nin (İSG) genel durumu, yazarın araştırma ve gözlemlerine dayanılarak kısaca ele alındı ve yapılması gerekenler konusunda genel önerilerde bulunuldu. Yazının ikinci kısmında ise, uluslararası otorite kuruluşlarca önerilen ve özellikle gelişmiş ülkelerdeki şirketlerce benimsenen ve uygulanmakta olan iş sağlığı ve güvenliğinde sistem yaklaşımı detaylı olarak ele alınarak Türkiye’deki işletmeler için de bu yaklaşımın benimsenmesi konusunda yön gösterilmeye çalışıldı.

1. TÜRKİYE’DE İSG’NİN GENEL DURUMU VE ÖNERİLER

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi şöyle der: “Sağlıklı ve güvenli koşullarda çalışmak her çalışanın hakkıdır ve işverenler bunu sağlamakla yükümlüdürler.” Ayrıca, etiğin ve dinlerin temel ilkesi “İncitme!”dir. Fakat maalesef bu bildiri ve ilke bizim ülke işveren ve yöneticilerine henüz ulaşmamış ki ülkemiz kazalarda ve meslek hastalıklarında Avrupa’da lider durumda! Veya ulaştı da umurlarında değil! SOMA faciası ülkemizdeki iş sağlığı ve güvenliği (İSG) sorunlarını tekrar ciddi bir şekilde gündeme taşıyınca bu bildiri ve ilkeye tekrar geri döndük. İSG ülkemizde artık kaçınılmaz bir şekilde ciddiyetle ele alınmak durumundadır.

Bugüne kadar Türkiye 'de İSG ne yazık ki sadece yasalara uymak açısından ele alındı. İnsan hayatına etkileri açısından ele alınma sorumluluğu ile ekonomik etkileri açısından ele alınma bilinci henüz oluşmamıştır. İş sahipleri ve yöneticilerin İSG'nin ekonomik boyutundan haberleri bile yok! Durum bu olunca, SOMA maden faciası gibi facialar da kaçınılmaz oluyor. İSG sadece bir etik ve hukuk konusu değil aynı zamanda ekonomi, yaşam kalitesi ve toplumsal barış konusudur. Hem şirket ve hem de ülke ekonomisine ciddi zararları olan bir konu. Örneğin, ABD 'de yapılan bir çalışmada yaralanma ve meslek hastalıklarının ülke ekonomisine 2007 yılında verdiği zarar \$250 milyar olarak hesaplandı.¹ Ülkemizde bu konuda yapılmış bir istatistik yok, ama A.B.D. ile olan nüfus oranımızla senede kabaca \$60 milyar kayıp olarak tahmin edilebilir.

Teknik ve idari önlemlerin yanında, İSG her şeyden önce bir kültür işidir: İSG kültürü. En tepedeki yöneticiden en alt kademedeki işçiye kadar her şirket elemanının aktif katılımını gerektiren bir kültür... Şirketlerde İSG programının başarısı için bu anlayışın oluşturulması kritiktir.

Ülkemizde, yazarın tespit ettiği temel İSG sorunları ve bunların giderilmesine yönelik öneriler özetle aşağıda dile getirilmiştir.

1.1 DEVLETİN SORUMLULUKLARI VE YETERSİZLİKLERİ

Öncelikle devletin sorumlulukları ve yetersizlikleri üzerinde durmak gerekir. İSG önlemlerinin standardizasyon sorununu gidermek üzere 20.6.2012 tarihli ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile bu konuda Avrupa Birliği ile uyum içinde olma çabamız başlamış bulunuyor. Bu, standardizasyon için önemli bir adım. Ama henüz işin başındayız.

Etkin yasal zorlama, yaptırım ve denetim eksikliği önemli bir diğer konu. Sözkonusu denetimleri yapabilecek yeterli kalifiye eleman yok. Bunca yıldır İSG konusunda akademik eğitim almış kalifiye eleman yetiştirememişiz. Genel olarak, Türkiye 'de İSG, çekirdekten yetişme İSG uzmanı mühendislerin elinde. Müfettiş konumundakilerin bile İSG konusunda akademik eğitimi yok. Bunlara, son zamanlarda, acele ile yoğunlaştırılmış kısa-sürelili kurslardan sertifika alan (bazen İSG ile ne ilgisi var dedirtecek kadar) çeşitli meslek dallarından çok sayıda İSG uzmanı da (!) katıldı ve katılmaya devam ediyor. Aynı zamanda bilgi sahibi olmayan pek çok kişi İSG eğitim şirketleri kurmuş bulunuyor ve İSG elemanı yetiştiriyor!

Taşeronluk (alt yüklenici) ile ilgili düzenleme ve uygulamalarda devletin gidermesi gereken önemli eksiklikler var. Ya taşeronluk kaldırılmalı ya da işleyişteki ilgili eksiklikler giderilmeli. Esas olarak hem taşeron ve hem de ana yüklenici İSG 'den eşit derecede sorumlu olmalıdır.

¹ Leigh, J.P. (2011). Economic burden of occupational injury and illness in the United States. The Milbank Quarterly, 89(4): 728-772.

İSG elemanlarının işten çıkarılma veya benzer korkuları olmadan özgürce hareket edebilmelerinin garanti altına alınması konusunda düzenlemelerin yapılması da çok önemli bir konu.

Şirketler her çalışanını periyodik olarak İSG konusunda eğitmeli ve bu devletçe denetlenmelidir.

İSG eğitimi ilkokul müfredatından başlayarak eğitim sistemine entegre edilmeli. Periyodik farkındalık eğitimleri verilmeli. Ve bu konuda TV, gazete vb. media etkin şekilde kullanılmalıdır.

Sigorta sistemi ise diğer bir konu. İşyerlerinin İSG ile ilgili konularda sigortalanması yeniden yapılandırılmalıdır. Sigorta primleri kaza ve hastalığın şiddet ve oranına göre belirlenmelidir. Tazminat ödeneklerinde üst sınır ya olmamalı veya öyle bir yere yükseltilmeli ki işveren İSG'yi ciddiye alsın.

1.2 ÜNİVERSİTELERİN SORUMLULUĞU

İSG uzmanlarımızın çoğu İSG konusunda akademik eğitimi olmayan çeşitli alanlardan mühendislerdir. İSG konusunda gerçek anlamda uzman akademisyenimiz yok denecek kadar az. Lisans, yüksek lisans veya doktorasını İSG alanında almış kişi sayısı bir elin parmakları kadar. Tabii sahip olanların da uzmanlıkları tartışılabilir durumda.

İSG konusunda üniversitelerimizde herhangi bir akademik program son zamanlara kadar yoktu. Son bir kaç yılda acele ile bazı üniversitelerimizde açılan programlar ise, maalesef İSG konusunda akademik eğitimi olmayan, sonradan İSG'ye merak salmış farklı alanlardan öğretim üyelerinin elinde. Bu programlardan yetişen ve yetişecek olan İSG'den sorumlu personelin yetkinlikleri kuşkuludur. Önde gelen üniversitelerimizden hiçbirisi henüz bu konuya el atmış değil. Akademik durum bu olunca, İSG konusunda akademik geçmişi olan, bilimsel bilgiyle donanmış kalifiye yönetici ve mühendis bulmak zor.

Bunlarla birlikte, mühendis, mimar, yönetici adayı, öğretmen ve sağlık personeli yetiştiren birimlerde İSG konusunda temel bir ders mutlaka müfredata konmalı. İSG ürün, iş ve teknolojik sistemlerin tasarımından başlar. Bu nedenle özellikle mühendis ve mimarlar için İSG eğitimi çok önemlidir. Tasarımlarda ve pratik uygulamalarda İSG faaliyetleri bunların liderliğinde olacaktır.

Ülkemizde İSG konusunda akademik durum bu olunca, doğal olarak, üniversiteler olarak bizlerin de elimizi taşın altına sokmamız gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. İSG çok disiplinli bir alandır. Bu konuda yetişecek kişiler başta mühendislik konuları

olmak üzere, yönetim, psikoloji, fizyoloji, kimya, biyoloji, meslek hastalıkları vb. konularda temel eğitim almalıdırlar.

Diğer sorunların giderilmesi yanında, bilimsel bilgi ve yöntemlerle donanmış İSG mühendis ve yöneticileri yetiştirmedikçe, SOMA benzeri faciaları önleyemeyiz.

1.3 İŞVEREN VE YÖNETİCİLERİN DURUMU VE SORUMLULUKLARI

Maalesef, ülke olarak İSG cahili yönetici ve işverenlere sahibiz. İSG'nin, bırakın insani ve etik boyutunu, getireceği ekonomik kazanımları dahi anlamaktan uzak yönetici ve işverenlere sahibiz. İSG'ye yatırım boşa yatırım olarak görülmektedir. (Gelişmiş ülkelerde şirketler İSG'yi sadece yasal zorunluluklar nedeniyle değil, fakat ekonomik kazanımları nedeniyle de ciddi şekilde ele almaktadırlar.)

Yaptırımların zayıflığı nedeniyle umursamazlık mıdır, insan hayatına değer vermemek midir, kazançtan başka bir şeye önem vermemek midir, doymak nedir bilmemek midir, mevcut sistemin doğal sonucu mudur, hepsi midir? Artık adını siz koyun... İşverenler İSG konusunda olumsuz bir tavır içindeler. İSG'ye yatırım geri dönüşümü olmayan bir yatırım olarak görülmektedir ki gerçekte durum bunun tam tersidir. İş sağlığı ve güvenliği sağlanmış bir işletme, işçi verimliliği ve iş kalitesi açısından avantajlı durumda olacaktır. İSG'ye yatırım geri dönüşü fazlasıyla olan bir yatırımdır. Bu olumsuz tavrı değiştirecek çözümlerin başında işveren ve yöneticilerin alması gereken zorunlu İSG eğitimi ve gerçekçi yaptırımlar gelir.

1.4 SENDİKALARIN DURUMU VE SORUMLULUKLARI

Sendikalar İSG faaliyetlerinde ve denetimlerinde aktif rol almalı, cezai sorumluluk taşımalıdırlar. İSG sendikaların üyelerine karşı birincil sorumluluğudur. Kaza durumunda sendikalar da sorumlu tutulmalıdırlar ki işverene karşı daha ciddi bir tavır içinde olsunlar.

1.5 BİREYLERİN SORUMLULUKLARI

Çalışanlar İSG sorunlarından en fazla etkilenen, tabiri caizse, cephe hattındaki kişilerdir. Bu nedenle, her çalışan, herşeyden önce kendi sağlık ve güvenliği için, çalıştığı işyerinin İSG kurallarına uymakla yükümlüdür.

Çalışanlar, şirketin İSG kültürü, İSG'ye uygun davranış ve tavırların edinilmesi, çalışılan işle ilgili riskler ve güvenli çalışma yöntemleri konularında eğitilmelidirler. Ayrıca, çalışanlar İSG faaliyetlerine aktif olarak katılarak sorunların tespiti ve çözümler üretmede katkıda bulunmalıdırlar.

2. İSG'DE SİSTEM YAKLAŞIMI

Bu bölümde, işletmelerde kaza ve meslek hastalıklarını önlemek veya en aza indirmek için takip edilmesi gereken planlı yaklaşım, yani sistem yaklaşımı üzerinde duruldu. Bu yaklaşım, dünyada kabul görmüş ve önde gelen şirketler tarafından uygulanmakta olan yaklaşımdır.

Geleneksel iş sağlığı ve güvenliği yönetiminde genellikle reaktif bir yaklaşım sergilenir; yani, kazalar olduktan sonra nedenleri araştırılır ve gelecekteki benzer kazaları önlemek üzere önlemler alınmaya çalışılır. Hâlbuki burada sözkonusu edilen sistematik yaklaşımda ise iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemi (İSGYS) kazalara neden olabilecek tehlikeleri önceden belirlemeye ve gerekli önlemleri almaya yönelik planlı bir yaklaşımdır. Söz konusu sistem yaklaşımı, başta ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) olmak üzere dünyada İSG konusunda otorite kuruluşlar tarafından son yıllarda önerilen yaklaşımdır.

İSGYS insanlara, işyerine ve çevreye zarar verebilecek tehlikeleri önceden belirleme, ve bu tehlikelerin oluşturduğu riskleri ortadan kaldırma veya azaltmaya yönelik faaliyetler bütünü ve bunu bir plan dahilinde yürütmek için gerekli örgütlenme olarak tanımlanabilir. Burada detaylandırılacak olan bu sistem, madenler dahil bütün işyerleri için geçerlidir. Bu yaklaşımın benimsenmediği işyerlerinde kazaları önlemek mümkün görünmemektedir. Ülkemizde, eğer biz de İSG konusunda ileri ülkeler seviyesine ulaşmayı hedefliyorsak, bütün işyerleri bu tür bir örgütlenmeye gitmek durumdadırlar. Aksi takdirde, SOMA vb. kazalar kaçınılmaz olacaktır.

2.1 İSGYS 'NİN AMACI

İSGYS'nin temel amacı, ergonomi, sağlık ve güvenlik ilkelerini uygulayarak işyerlerinde kaza ve hastalıklara neden olabilecek tehlike risklerini yönetimin liderliği ve kararlılığı ve işgörenlerin katılımıyla etkili bir şekilde önlemek veya kontrol altına almaktır. Bu amaca yönelik olarak İSG eğitimi, sağlık yönetimi, işyeri analiz ve değerlendirmeleri devamlılık arzeden planlı bir süreç olarak ele alınır. Bu programın temel kalıcı hedefleri şunlardır:

- Kaza ve hastalıklarda azalma
- İSG ve diğer maliyetlerde azalma
- Çalışan performansının (verimlilik ve kalite) artması
- Çalışan moral ve motivasyonunun artması
- İş ve işgünü kayıplarında ve işten ayrılmalarda azalma
- Şirketin rekabet edebilirliğinin artması
- Şirketin toplum gözünde itibarının artması
- Toplumda yaşam kalitesinin, dolayısı ile mutluluğun artmasına ve sosyal barışı sağlamaya katkı.

2.2 ŞİRKET İSG POLİTİKASI

Tüm çalışanların sağlıklı, güvenli ve memnun edici işyeri koşullarında çalışmalarını sağlamak her organizasyonun temel iş sağlığı ve güvenliği (İSG) politikası olmalıdır. Bir şirket için İSG, sadece varılması gereken bir hedef değil, devamlı gelişme gösteren bir süreç ve bir yaşam biçimi olmalıdır. İyi İSG koşullarına sahip şirketlerde, çalışanların sağlığı-güvenliği ve memnuniyetinin sağlanması yanında verimliliğin ve iş kalitesinin de arttığı artık bilinen bir gerçektir. Bu amaçla, kaza ve hastalık risklerini daha planlama aşamasından itibaren ele alarak önlemek ve mevcut riskleri belirleyerek ortadan kaldırmak veya en aza indirmek gayesiyle oluşturulan İSGYS, şirketin çevre yönetim sistemi ve toplam kalite yönetimi ile de entegre edilebilir. Söz konusu sistem, yöneticiler, süpervizörler, işgörenler, İSG uzmanları ve (varsa) sendikanın ortak çalışmaları sonucu oluşturulmalıdır. Üst seviyedeki yönetici müdürlerden biri bütün programdan sorumlu olacaktır. İSG sisteminin uygulanması, yönetilmesi ve kayıt tutma işlerinden ise İSG koordinatörü (müdürü) sorumlu olacaktır. Bu sistem ancak en üst yöneticiler dahil, her kademede çalışanların katılımıyla başarıya ulaşabilir.

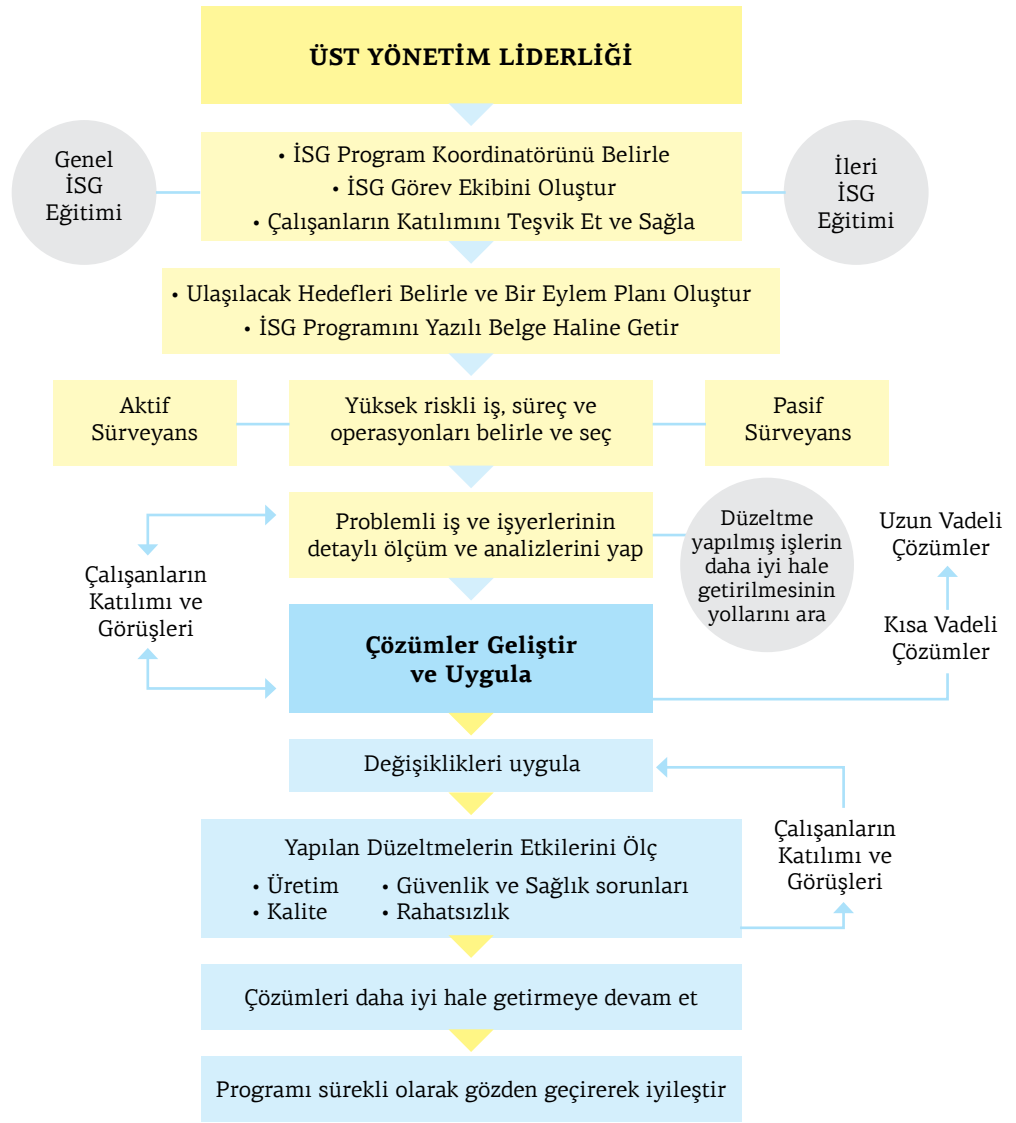
2.3 İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ YÖNETİM SİSTEMİ BİLEŞENLERİ

İSG Program aktiviteleri genel anlamıyla Şekil 1 de gösterilmiştir. Bu programda problemlerin oluşmasını önlemede ve mevcut problemlerin çözümünde iki tür yaklaşım kullanılmaktadır: (1) Önleyici (Proaktif) Yaklaşım, (2) Tepkisel (Reaktif) Yaklaşım. Önleyici yaklaşımda, yeni tesis veya süreçlere daha tasarım aşamasında İSG bilgisini entegre ederek, satın alınacak yeni ekipman ve aletlerde, iş sisteminin tasarımında, yeni oluşturulacak iş çizelgelerinde vb. İSG ilkeleri gözönünde bulundurularak riskler ve tehlikeler daha baştan önlenmeye çalışılır. Ya da, mevcut iş ve tesislerde riskler ve tehlikeler daha kazalar, hastalıklar veya şikâyetler meydana gelmeden tespit edilerek önlenmeye çalışılır. Tepkisel (reaktif) yaklaşımda ise, problem meydana geldikten sonra müdahale edilir. Tepkisel yaklaşım genel olarak tercih edilmezse de, mevcut işyerlerinde sıklıkla başvurulmak zorunda kalınır. Bu nedenle, Proaktif ve Reaktif yaklaşımların birlikte kullanılması şirketler için gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Herhangi bir işletmenin sahip olacağı böyle bir sistem şu bileşenleri içerecektir: yönetimin liderliği ve desteği, çalışanların katılımı, risk ve tehlikeleri belirleme, önleme ve kontrol etme, İSG eğitimi, sağlık yönetimi ve İSG programının değerlendirilmesi ve takibi. Bu elemanlar daha detaylı olarak aşağıda incelendi.

a) Yönetimin Liderliği ve Desteği: İşletme yönetiminin liderliği ve desteği İSG programının başarısı için anahtardır. Bu destek görünür ve aktif olmalıdır. Bu amaçla İSG program koordinatörünün ve İSG takımının çalışmalarına maddi ve manevi destek vermelidir.

ŞEKİL 1.
İSG PROGRAM AKTİVİTELERİ

Yönetim, etkili bir tehlike ve risk bildirim sistemini destekleyecek ve zamanlı olarak raporların yanıtlanmasını sağlayacaktır. Yönetim, aynı zamanda düzenli olarak İSG hakkında çalışanlarla iletişimde olacaktır. İSG kültürünün oluşmasında üst düzey yöneticilerin görünür katkısı çok önemlidir.

b) Çalışanların Katılımı: İSG programının başarılı olmasında önemli bir diğer faktör ise, her seviyeden çalışanın katılımı ve katkısıdır. Bu nedenle, risk ve tehlikelerin belirlenmesinde, işyerinin İSG açısından değerlendirilmesinde, belirlenen problemler için çözüm üretilmesinde, çözümlerin uygulanmalarında ve İSG eğitiminde çalışanların yardım ve katkıları teşvik edilecek ve gerekirse ödüllendirilecektir. Çalışanlar şirketin İSG kurallarına uymakla yükümlüdürler. Uymazlarsa, ne gibi yaptırımların olacağı kendilerine bildirilmelidir. Tehlikelerin tespiti ve çözümlerin üretilmesinde aktif katkısı olanlar için bir ödüllendirme sistemi oluşturulmalıdır.

Unutmamak gerekir ki, çalışanlar işe sadece kas güçlerini değil aynı zamanda beyin güçlerini de getirmekteler. Akıllı yöneticiler her ikisinden de istifade ederler.

c) Risk ve Tehlikeleri Belirleme, Önleme ve Kontrol Etme

1. Tehlike ve risklerin belirlenmesi için veri toplama: Bu iş, aktif ve pasif olmak üzere iki şekilde yapılır: Pasif ve aktif sürveyans. Pasif sürveyans durumunda, mevcut iş güvenliği ve meslek hastalıkları kayıtları, tazminat kayıtları, revir ziyaret ve iş devamsızlığı kayıtları incelenir. Aktif sürveyans ise, gözlemler, görüşmeler, anketler, soru kâğıdı, kontrol listeleri, ölçümler, fotoğraf alma, video kayıtları ve yüksek risk arzeden aktiviteler için kullanılan daha gelişmiş İSG yöntemlerini içerir.

Problemleri belirlemek için, işletme ihtiyaca göre pasif veya aktif sürveyans veya her ikisini de kullanmalıdır.

2. İşyerinin İSG analizi: Analiz için tetikleyiciler olarak şunları sıralayabiliriz: Herhangi bir çalışanın tehlike veya hastalık belirtisi ve semptomlarını rapor etmesi; sürveyanslar sonucu tehlike ve risklerinin belirlendiği işler; iş istasyonları, iş süreçleri ve iş aktiviteleri, iş süreçleri ve taleplerindeki değişiklikler; alet, ekipman ve makinelerdeki değişiklikler; iş çizelgelerinde ve çalışma saatlerindeki değişiklikler; yeni iş süreçleri, tesis ve satın alınacak makine ve ekipmanlar.

İSG değerlendirme sürecinde gözönünde bulundurulması gereken iş kaynaklı risk faktörlerinden bazıları ise şunlardır:

- Fiziksel faktörler: Aşırı kuvvet uygulama, kötü vücut pozisyonlarında çalışma, statik yüklenme, aşırı tekrarlama, ağır yük kaldırma-indirme, taşıma, itme, çekme, titreşimli aletlerle çalışma, aşırı yorgunluk, yüksekte çalışma, kimyasallarla çalışma, v.b.
- Yönetimsel faktörler: iş rotasyonu ve işi genişletme olmaması, yetersiz eleman, aşırı fazla mesai, yetersiz dinlenme molaları, aşırı çalışma temposu, çalışma yöntemlerinin eksikliği, eğitim eksikliği, iş stresi, zaman baskısı, vardiya çizelgesinin uygun olmaması, psikososyal sorunlar, v.b.
- Çevresel faktörler: gürültü, hava kirliliği zehirli gaz ve maddeler, radyasyon aşırı sıcak ve soğuk ortam, yetersiz aydınlatma, işletmenin temizliği ve düzeninin yetersizliği, kişisel koruyucuların yetersizliği, uygun iş giysilerinin olmaması, vb.

3. Belirlenen problemler için çözümler üretilmesi konusunda işletme risk faktörlerini önlemede ihtiyaca göre aşağıdaki önlem yaklaşımlarından bir veya birkaçını birarada uygular: tasfiye etme (eliminasyon), değiştirme, mühendislik önlemleri, yönetsel önlemler, çalışma yöntemleri ile ilgili önlemler ve kişisel koruyucular.

Tasfiye ile önlemede tehlike arz eden işin veya iş ögesinin yapılmaması öngörülür. Buna ancak mühendislik ve idari önlemler sonuç vermezse veya vermeyeceğine karar verilirse, başvurulur.

Değiştirme ile önlemede tehlike arz eden iş süreci veya ögesi tehlikesiz olanla değiştirilir.

Mühendislik önlemleri iş, iş istasyonu, alet, ekipman, makine, süreç ve iş ortamında fiziki değişiklikler yapmayı öngörür. Problemleri kaynağında çözmeye çalışır.

Yönetsel önlemler iş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşturulması, işe uygun işçinin seçimi ve yerleştirilmesi, psikososyal çevrenin iyileştirilmesi, fiziksel egzersizlerin organizasyonu, iş rotasyonu, iş genişletme, dinlenme molaları, çalışma tempoları, iş yöntemlerinin geliştirilmesi, çalışanların eğitimi vb. yaklaşımlarla problemlerin etkilerini azaltmaya çalışır.

Çalışma yöntemleri ile önlemler çalışanların doğru vücut mekanikleri ve güvenli çalışma metodları ile çalışmalarını için eğitilmeleri, teşvik edilmeleri ve gerekirse yaptırımını öngörür.

Kişisel koruyucularla önleme yöntemi bir çözümden ziyade en son başvurulması gereken yöntemdir ve çoğunlukla geçici olarak kullanılır. Anti-titreşim eldiveni, kaynak gözlüğü, iş ayakkabısı örneklerinde olduğu gibi bazı durumlarda ise kaçınılmazdırlar.

Kazaları önlemede bu yöntemlerden en etkilisi ilk ikisi olmakla birlikte bunlara nadiren başvurulur. Bunlardan sonra en etkili yöntem mühendislik yöntemidir. Bazı durumlarda yöntemlerden bir kaçını bir arada kullanılır.

d) İSG Eğitimi

Eğitimin amacı yöneticilerin, süpervizörlerin, mühendislerin ve diğer çalışanların iş ve işyeri tehlikeleri ve riskleri hakkında farkındalığını artırma ve bu riskleri önleme yöntemleri ve uygulamaları konusunda yetiştirilmesidir. Farkındalığı oluşan çalışanların İSG programının kendilerini korumaya yönelik olduğunu görmeleri ile onların programa daha kolay ve gönüllü olarak katılmalarını

sağlayarak şirkette iş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşmasına temel teşkil eder.

İşgören, amir, sağlık personeli, mühendis, iş hazırlama grubu, tesis planlama, insan kaynakları, satın alma ve yöneticilerin sorumluluklarına uygun olarak aşağıdakilerden bir veya birkaçı hakkında eğitilmeleri gerekir:

- Şirketin İSG programı ve amacı
- İSG riskleri nelerdir ve doğuracakları sonuçlar (sağlık-güvenlik ve ekonomik maliyetler)
- Risklerden korunma yolları (güvenli çalışma, stres ve zorlanmaları azaltacak doğru çalışma yöntemleri ve doğru vücut duruşları; alet, makine ve malzeme ile kişisel koruyucuların doğru kullanımı)
- Tehlike, risk ve hastalık semptomlarının erken rapor edilmesinin önemi
- Sağlık ve güvenlik aktivitelerine katılımın önemi ve katılımın ne şekilde olacağı
- Tehlike ve riskleri ortadan kaldırma veya en aza indirmede yöntemler (mühendislik, yönetimsel, çalışma yöntemleri önlemleri ve kişisel koruyucular) ve uygulamaları.

İSG Koordinatörünün liderliğinde, İSG ekibi yıllık olarak eğitim programlarını gözden geçirerek şirketin İSG amaçlarına ulaşmasında etkili ve faydalı olup olmadıklarını saptar. Ayrıca, işyeri inceleme sonuçlarına göre yeni eğitim ihtiyaçlarını belirler.

e) Sağlık Yönetimi

İş kazası veya meslek hastalığı durumunda şirket sağlık ekibinin şunları sağlaması öngörülür: Yaralanma ve hastalanma vakalarının kayda geçirilmesi; hastalık belirti ve semptomlarını erken teşhis etme; rapor edilmeleri durumunda hastalık belirti ve semptomlarının iş kaynaklı olup olmadıklarının tespiti; mümkünse, muayene ve tedavi; yaralı veya hastaların terapi ve tedavi için başka klinik ve hastanelere sevki; hastalık veya yaralanma durumunda hastanın tekrar çalışmaya başlamasının bir plan dahilinde olmasını sağlamak (sınırlı çalışma, iş görevlerinin değiştirilmesi, vb.); çalışanların periyodik sağlık kontrolünden geçirilmeleri; ve revirin uygun ve sağlık personelinin yeterli sayıda olması.

Sağlık yönetimi esas olarak işyeri hekimi ve ekibinin sorumluluğundadır. İşyeri he-

kimi ve ekibi İSG ekibi ve diğer ilgili kişilerle ortak çalışarak bu sorumluluğu yerine getirir.

f) İSG Programının Değerlendirilmesi ve Takibi

İSG programının bütün elemanları ile başarılı bir şekilde uygulandığı, belirlenen problemlerin başarılı bir şekilde çözüme kavuşturulduğu, risklerin ortadan kaldırıldığı veya en aza indirildiği ve yeni problemlerin yaratılmadığından emin olmak için programın uygulanmasının sürekli bir şekilde takip edilmesi gerekir. Bu amaçla kişisel görüşmeler, kontrol listelerinin kullanılması ve işlerin yeniden İSG değerlendirmelerinin yapılması başvurulan yöntemler arasındadır.

2.4 İSGYS 'DE KİŞİSEL SORUMLULUKLAR

İSG Program Koordinatörü: İSG programının tümünden sorumludur. İSG ile ilgili değerlendirmeler, önlemler ve eğitim, yönetim ile ortak hareket ederek İSG Program Koordinatörünün direktifleri ile yapılır. Koordinatör sonuçları denetleyerek ihtiyaca göre odaklanılması gereken ek alanları belirler. İSG Program Koordinatörü şunlardan sorumlu olacaktır:

- Yazılı bir İSG programı geliştirmek
- İSG programı için üst yönetim desteğini sağlamak. Bunun için üst yöneticileri İSG konusunda güncellemek. Bu da aşağıdakilerin yapılmasını gerektirir: Kayıp verilerini, vaka oranlarını, işçi tazminat istatistiğini ve risk verilerini kayda geçirmek ve yöneticileri bu konularda bilgilendirmek, İSG/Ergonomi projeleri ve başarılı vaka çalışmaları konusunda bilgilendirmek ve yönetici farkındalık eğitimleri, vb.
- Kendisinin başkanlık edeceği Şirketin İSG Ekibini oluşturmak
- İSG Ekibinin içinde altgrupları oluşturmak
- İSG Ekip üyelerinin gerektiği şekilde ve yeterli İSG eğitimi almalarını sağlamak
- Geliştirilen çözümlerin zamanında uygulamaya konmasını sağlamak
- Tehlike ve hastalık risk faktörlerini ve belirti ve semptomlarını supervizor veya İSG program koordinatörüne rapor etme sisteminin her bölümde mevcut olmasını ve etkili bir şekilde çalışmasını sağlamak
- Tehlike ve hastalık risk faktörlerinin kaydedilmesini ve istek üzerine hazırlanmasını sağlamak

- Yöneticiler, supervizörler, ve diğer çalışanlar için İSG eğitimlerini planlamak ve bunların kaydını tutmak (hangi tarihte, hangi eğitmen tarafından, hangi konularda, vb.)
- Üç aylık periyotlarla programı izlemek ve yıllık olarak gözden geçirmek
- Uygulamaya konan her İSG strateji ve önlemini takip etmek.

İSG Ekibi: İSG programının başarısında ekip yaklaşımı kullanılır. Ekip İSG koordinatörünün liderliğinde tehlike ve risklerin önlenmesi ve kontrol edilmeleri konusunda, örneğin, haftada bir toplanarak bilgi alışverişinde bulunur ve sorunları belirlemede ve çözüme kavuşturmada kararlar alır. İş güvenliği takımı periyodik olarak toplanır ve koordineli olarak çalışır.

İSG Ekibi ihtiyaca göre şu kişilerin hepsinden veya bazılarından oluşur: İSG program koordinatörü, İSG ve Ergonomi uzmanı, diğer iş güvenliği personeli, yöneticiler ve supervizörler, mühendisler, işçi temsilcileri (işçiler tarafından seçilecekler), sendika temsilcileri, işyeri doktoru ve hemşire, insan kaynakları temsilcisi, satın alma temsilcisi, iş hazırlama grubu temsilcileri, tesis planlama temsilcileri ve bakım temsilcisi/işletme temsilcisi.

Ekip, işletmede tanınan ve saygı duyulan kişiler arasından seçilmeli ki işgörenlerden kolayca bilgi alabilsinler ve önerdikleri değişiklikler kolay kabul görsün. Ekibi kurarken denge gösterilmesi ve yarısının yönetimden diğer yarısının ise işçilerden (ve hatta en az bir fazlası) seçilmesi uygun olur.

İşletme büyük ölçekli bir şirket ise, İSG takımı alt gruplara ayrılarak işbölümü yapabilir. Bu alt gruplar işletmede farklı bölümler, üretim hatları, çalışma grupları veya çalışma alanlarından sorumlu olurlar. İSG takımı üyeleri İSG uzmanı tarafından özellikle şu konularda eğitilirler: tehlike risk faktörlerinin tanınması, ergonomi ilkeleri, işyeri İSG analiz prosedürleri, tehlike ve riskleri önleme ve kontrol etme.

Risklerin tespiti, çözümlerin üretilmesi ve uygulanmasının ana sorumluluğunu ilgili bölümlerle koordineli olarak bu ekip yüklenir.

Bölüm Yöneticileri: Görev ve sorumlulukları şunları içerir: Bölümlerindeki tüm çalışanların sağlık ve güvenliğinden sorumlu kişi olarak İSG programını aktif bir şekilde desteklemek; bu amaçla personel ve mali kaynak ayırmak; İSG eğitimine katılarak İSG program elemanları, iş kaynaklı tehlike ve riskleri anlamak ve önlemek, hastalık belirti ve semptomlarını anlamak ve erken rapor etmenin gerekliliği ve prosedürleri ve sağlık yönetimi hakkında bilgi sahibi olmak.

Süpervizörlerin ve işçilerin gerekli İSG eğitimini aldıklarından emin olmak, işyeri değerlendirmelerinde İSG ilke ve uygulamalarının gözönünde bulundurulmasını sağlamak, aktif takiple önerilen tüm İSG çözümlerin uygulanmasını ve kullanılmasını sağlamak.

Supervizörler: Supervizörlerin görev ve sorumlulukları şunları içerir: İSG eğitimine katılarak İSG program elemanları, tehlike ve riskleri anlamak ve önlemek, hastalık belirti ve semptomlarını anlamak ve erken rapor etmenin gerekliliği ve prosedürleri ve sağlık yönetimi hakkında bilgi sahibi olmak; işçilerin gerekli İSG eğitimi almasını sağlamak; işçilere İSG ilkelerine uygun alet, ekipman, parça ve malzeme verilmesini ve bunların yine İSG ilkelerine uygun kullanımını sağlamak; çalışanların tehlike ve riskleri, hastalık belirti ve semptomlarını anladığından ve bunları acilen raporlamaları gerektiğinden ve nereye raporlayacaklarını bildiklerinden emin olmak; çalışanların raporlarına gecikmeden yanıt vermek; yöneticilerle işçiler arasında iletişimi açık bir şekilde sağlamak.

İşgörenler: İşletmenin her çalışanı İSG programına uymakla yükümlüdür. Tüm çalışanlar şunları yapmakla sorumludurlar: İşe uygun alet, ekipman, makine, parça, malzeme vs. yetkili kişilerce oluşturulan kurallara uygun kullanmak; ekipmanların periyodik olarak bakımlarının yapılması ve iyi şartlarda tutulması, eğer değilse durumu acilen rapor etmek; tasarım değişiklikleri, yeni alet ve ekipman ve diğer önlemlerin etkili olup olmadığını amirlere bildirmek; İSG eğitimine gerektiği şekilde katılmak ve kazanılan bilgi ve becerileri yaptığı iş aktivitelerine uygulamak; tehlike, risk ve hastalık belirti ve semptomlarını ilgili kişiye mümkün olduğunca erken rapor etmek. Böylece tedavinin çabuk ve kolay olmasını sağlamaya ve önlemlerin bir an önce başlamasına katkıda bulunmak; şahsi sağlık ve güvenliğinden sorumlu olmak.

2.5 PROGRAMIN YILLIK GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

İSG program koordinatörü ve İSG ekibi programın ilerleme ve başarısının tespiti için yıllık bir değerlendirme yapar. Değerlendirme şunları içerir: Bütün eğitim program kayıtlarının değerlendirilmesi; eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi; yüksek oranda kaza ve hastalıkların görüldüğü işler, süreçler ve aktivitelerin saptanması; İSG değerlendirme talepleri ile bu taleplerin yerine getirilmesi arasında geçen sürelerin saptanması; değerlendirme sonuçlarının belirlenmesi ile önlemlerin uygulamaları arasında geçen sürelerin saptanmaları; uygulamaların aldığı sürelerin saptanmaları.

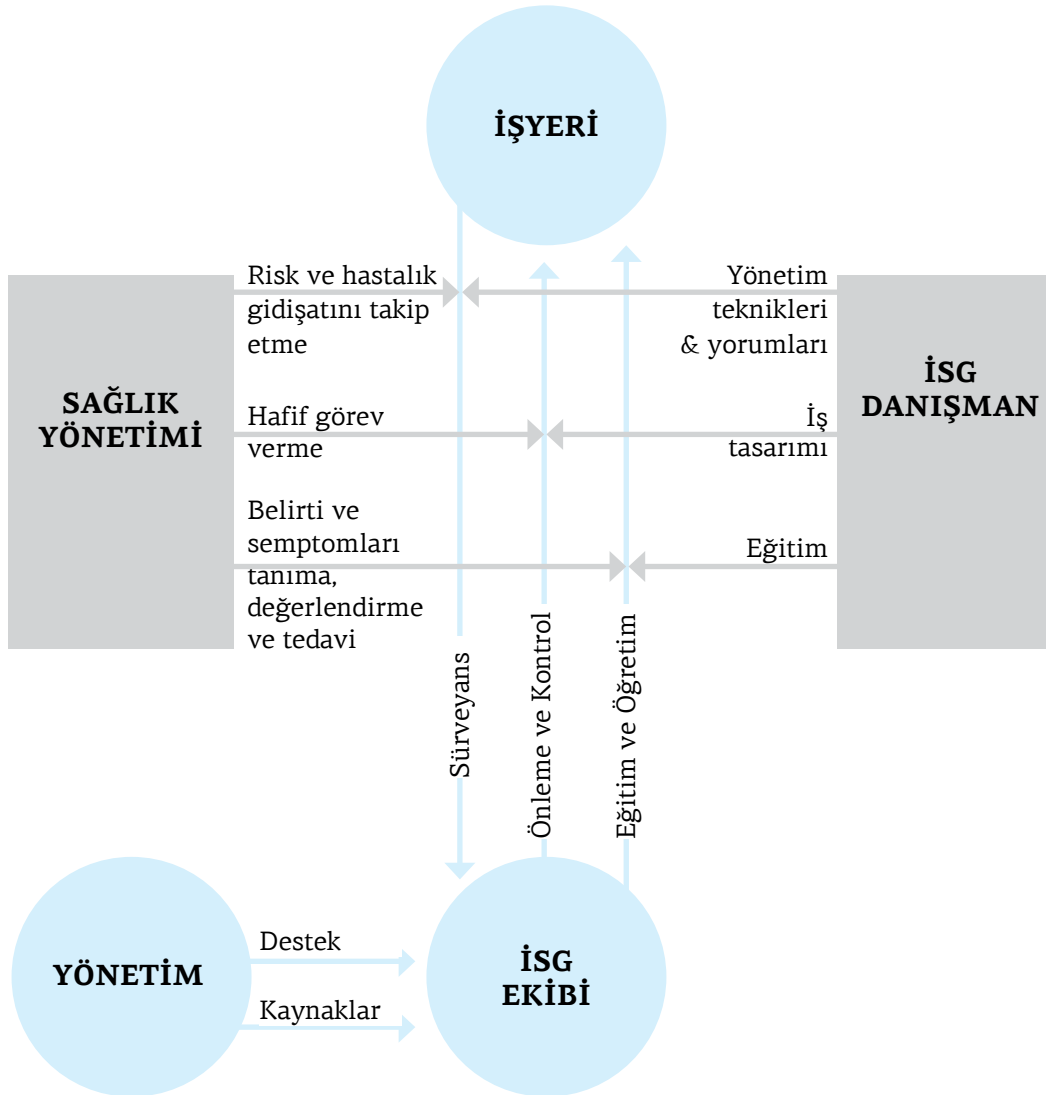
Programın başarısı şunlar temel alınarak ve bir önceki yıllarla karşılaştırılarak belirlenir: Hastalık ve kaza tür ve sayılarında azalma işgünü kayıpları ve işçi tazminat maliyetlerinde azalması işçi memnuniyetinde artış, verimlilikte artış, vb.

2.6. İSG SÜRECİNDE BİLEŞENLERİN BİRBİRLERİYLE ETKİLEŞİMİ

İSG süreç komponentleri arasındaki etkileşim Şekil 2'de gösterilmiştir. İşyeri işin yapıldığı ve riskler nedeniyle kaza ve hastalıklarının meydana geldiği yerdir. Tehlike ve riskleri belirleme ve çözümler üretme İSG takımının görevidir. Geri kalan üç bileşen (Yönetim, Sağlık Yönetimi ve İSG Danışmanı) İSG ekibi ile işyeri arasındaki etkileşime destek sağlar. Yönetim ve Sağlık Yönetimi bileşenlerinden yukarıda bahsedildi. Bahsedilmeyen bileşene gelince, İSG danışmanı İSG ekibini eğitmekle, İSG ekibini aşan konularda katkı sağlamakla ve İSG ekibinin doğru yönde ilerlemesini sağlamakla görevlendirilir.

Sonsöz

Bu yazının ilk bölümünde İSG konusunda Türkiye'nin hâlihazırdaki durumu ve yapılması gerekenler üzerine kısaca görüşler bildirildi. Yazının ikinci bölümünde ise, şirketlerde İSG ile ilgili sorunların giderilmesinde etkili bir yöntem olarak

ŞEKİL 2
İSGYS SÜREÇ BİLEŞENLERİ VE ETKİLEŞİMLERİ

gelişmiş ülkelerde ve otorite kurumlarca da kabul görmüş, sistem yaklaşımının ana çerçevesi üzerinde duruldu.

Ülkemizin uygar uluslar arasında yerini alması ve ekonomik olarak gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmasının önemli bir koşulu, çalışanların sağlık ve güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu amaca ulaşmada devlete, şirketlere, eğitim kurumlarına, çalışanlara ve hatta toplumun her yetişkin bireyine görevler düşmektedir. İş sağlığı ve güvenliği her şeyden önce bir kültür işidir ve bunun temelini de eğitimle sağlanacak “bilinçlenme” oluşturmaktadır. Şirketler bazında, sistem yaklaşımının uygulamaya konması ile İSG sorunları en aza inecek, SOMA ve benzeri facialara meydan verilmeyecektir. Neticede işçi sağlığı ve iş güvenliği sağlanmış işyerleri daha verimli çalışarak, daha kaliteli ürün ve hizmet üretecekler ve şirket ekonomik rekabette avantaj sağlayacaktır. Çalışanlar ve toplum için bu aynı zamanda yaşam kalitesinin artması demek olacaktır. Sonuçta da hem işveren, hem çalışan ve hem de tüm ülke bu durumdan gerek ekonomik ve gerek yaşam kalitesi bakımından kazançlı çıkacaktır.

Soma faciası özelinde, Bilirkişi Raporu (Eylül, 2014),² bu yazıda da ifade edilen, bazı ihmal, kusur ve bilgisizliğin kazaya neden olduğunu, özellikle işletmenin kaza durumları için yeterli hazırlık yapmadığını, güvenlik için yapısal eksikleri olduğunu, ekipmanların çalışmadığını, İSG eğitimlerinin eksik olduğunu, ve işletme sorumlularının bütün risk belirti ve verilerine rağmen umursamazlıklarını veya cehaletlerini kazanın ana nedeni olarak göstermektedir. Açıkça, şirket faciayı önlemede ne proaktif ve ne de reaktif bir yaklaşım gösterebildi. Soma Maden İşletmesi başından beri çalışmak için güvenli bir yer değildi. Güvenlik açısından çok şey eksikti. Facia, “geliyorum”, diyordu ama duyan, durumun vehametini anlayan veya umursayan yoktu.

Umarız, ülkemizdeki şirket sorumluları ve ilgili kişiler bu yazıda belirtilen önerilere kulak verir ve gerekli adımları bir an önce atarak, ülkemizi ve aileleri hem benzer acılardan kurtarır ve hem de ülke ekonomisine ve toplumsal barışa katkıda bulunurlar.

² Bilirkişi Raporu (Eylül, 2014). Soma Kömür İşletmeleri A.Ş. tarafından işletilen Manisa ili Soma ilçesi Eynez köyündeki kömür madeninde meydana gelen maden kazası ile ilgili bilirkişi raporu.

